

ifjú Lukács fogalmi, filozófiai síkon, ami oly szorongató gondja volt Ady költészetének (158.), s kereken tagadjuk, hogy előbbi mélyen azonosult a nemzet sorsával s kultúrájával (uo.). Jóval későbbi szituáció vetül vissza így a századelőre, s ezt hangoztatván nemcsak önmagával – Lukáccsal is ellentmondásba keveredik Nyíri Kristóf. Megfeledekzik arról, mit citált a 150. oldalon, s minő véleményeket tesz magáévá a 162-től. A legfőbb cáfolat mindenestre Lukács Györgynek egy valómása: „... az ellenérzést kritika nélkül általánosítottam, kiterjesztettem az egész magyar életre, történelemre, irodalomra egyaránt...” (vö.: *Magyar irodalom, magyar kultúra*. Bp. 1970. 6.). Főlöleslegesnek és károsnak ítéljük az efféle erőszakolt, tendenciózus elrajzolásokat! S más a véleményünk az idézett passzusok magyaros mivoltáról is (164.).

Végezetül: problematikusnak tetszik az életrajzok funkciója a kötetben. Csupán elvéve revalálóak (Mach esetében pl.), többnyire formális a jelenlétük, nemegyszer el is maradnak. Roppant nehéz tájékozódni az *Irodalom* c. függelék összezsúfolt anyagában, egyszer-egyszer sorhiányos, így értelmetlen jegyzettel is találkozhatni (pl. 223., 226.), olykor meg bosszantó s a befogadást nehezítő sajtóhibák tarkázzák a szöveget („észvesztésről” áll az énévészetről: 94.; „Untersuchungen” az Untersuchungen: 120.; „nagy” a vagy helyén: 160. stb.).

„... ha... az újító szellem melegágya volt, ebbe kellett belepusztulnia” – vélekedett Hanák Péter a Monarchia kikerülhetetlen végzetéről. Nyíri Kristóf könyve ehhez a „fátumhoz” szolgált újabb, igen fontos adalékokat.

Lőrinczy Huba

BABITS MIHÁLY BESZÉLGETŐFÜZETEI

A szöveget gondozta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Belia György. 1938, 1940–1941 I–II. k. Bp. 1980. Szépirodalmi K. 689, 479 l.

Egy nagy költő, egy jelentős művészeti és történeti gondolkodó emlékiratai vagy naplói mindig különleges érdeklődésre tarthatnak számot. Vannak azonban olyan különleges személyes és tárgyi körülmények, amelyek ezt az érdeklődést nemcsak fokozzák, hanem a szóban forgó írást elsőrangú és sokrétű forrássá is avatják. Ez a helyzet Babits Mihály ún. *Beszélgetőfüzeteinek* két kötetével is. Irodalomtörténeti, művelődéstörténeti s szorosabban vett, szociologikusan értett társadalomtörténeti szemzőgből is. De eszmetörténeti s főleg, ha szabad így mondani, magatartástörténeti szempontból is. A füzetek azokban az években keletkeztek, amelyekben Babits elvesztette kezdődő, majd egyre gyorsabban a vég felé hajtó gégerákja következtében hangját. Az őt látogató ismerősökkel és barátokkal, családtagokkal és orvosokkal e füzetekbe írva váltott szót, vagy merült, ha jobban volt, hosszabb beszélgetésekre is.

Babits ekkor már nemcsak a szinte minden számottevő irodalmi, szellemi, sőt politikai áramlattól elismerten a kor egyik legjelentősebb lírikusa, epikusa és értekező prózáírója, hanem az irodalomközélet egyik szervező, irányító, ítélelhozó kulcsfigurája is. Kezében az írók és kritikusok számára kitüntetést jelentő és az anyagi gondokat

is tetemesen enyhítő egyik fő díj döntési joga. Akik – nem utolsósorban éppily minősége, ily funkciója következtében – ellenségesen, sőt gyűlölködően álltak vele szemben, költői teljesítményét, gondolati szintjének magasságát, világirodalmi és történeti tájékozódásának távlatos biztonságát még azok is elismerték, még azok is legfeljebb egy-egy haragos, sértett időszakukban vonták kétségbe. Széles fordítói tevékenysége, fordítói műválogatása még inkább növelte tekintélyét. Lényegében már ekkor egyfajta konszenzus alakult ki atekintetben, hogy a Rilketől Eliot-ig Valerytól Darióig terjedő gazdag variációjú törekvések egyéni változatú magyar képviselője ő. A francia századvég ihletéséből indult, mint az említettek legtöbbje is, magába vette a századeleji izmusok hatását anélkül, hogy hosszabban, programszerűen hívuk is lett volna. A századfordulóval kezdődő nagy válságérzetből, válságvilágból ő is a régi korok nagy európai kultúrájában, az antik, a középkori, a reneszánsz kultúrában keresett segítséget; s a XIX. századtól öröklött, a legnemesebb értelemben vett humanista polgári liberalizmusát ennek az örökségnek az erővel igyekezett megóvni. „Az európai irodalom történeté”-t összefoglaló, személyes élményt idéző, ragyogó esszéstílbé fogott nagy át-

tekintése végig azt tanúsítja, hogy a múlt e nagy korszakainak klasszikussá érett magatartásaitól remélt példát és útmutatást nyerni.

Azért fontos e tényeket fölemlíteni, mert a *Beszélgetőfüzetek* ideje – 1938, majd 1940–41 – azokra a roppantul bonyolult és nehéz időkre esik, amidőn minden humánus európai hagyomány és minden európai műveltségű ember nehéz próba, nehéz vizsga elé került. Babits próbája, Babits vizsgálja az átlagosnál is nehezebb volt. Részint azért, mert a magyar viszonyokat még bonyolultabbá tette az a tény, hogy az 1920-as versailles-i békék által más államok igazgatása alá került magyar lakosságú területek egy részét a Közép-Európa fölött ekkor parancsnokoló barbár náci-fasiszta német–olasz szövetség visszajuttatta Magyarországnak. Természetesen azzal a céllal, hogy Közép-Európa népeinek összefogását, önvédelmét a *divide et impera* elve alapján eleve lehetetlenné tegye. Bármennyire világos volt is ez a vezető elmék körében, az egykori igazságtalanság következményei még oly csalárd célú fölszámolásának hatása alól ők is nehezen vonhatták ki magukat. Részint azért, mert hosszan elhúzódó kegyetlen betegsége lelkileg is igen megviselte, elszigeteltté és magányossá tette, a gyakori látogatók ellenére is. A *Beszélgetőfüzetek* első tanulása mondhatnánk, emberi, jellemképi. Egy nagy szenvedéstörténet áll össze többségében olyan mozaikkockákból, amelyek spontán képződésekor az irodalmiasság s az utókor szempontja alig játszott szerepet. Szempontja alig, jelenléte azonban annál inkább. Miként segítette a legfelsőbb terméshatást vált irodalmi kultúra a szenvedés és kiszolgáltatottság elviselésében, a halálközelség s a végtelen introvertálás bénító hatásának kivédésében ezt az embert – szinte minden nap minden textusából hozható erre közvetett, de nagyon frappáns példa. A második tanulás Babits világnézetére, szorosabban katolicizmusára vonatkozik. Sokszor mondották pusztán etikainak vagy kultúrtörténetinek, vagy filozofikusnak, vagy tradíció-őrzőnek Babits ragaszkodását öröklött hitéhez. Valójában jelen vannak mind ez elemek, de a füzetek oszthatatlannak mutatják katolicizmusát, amelyre nem emennek vagy amannak a vonásnak a vállalása, hanem inkább ennek vagy annak a vonásnak az erősebb vonzása a jellemző. Mindenekelőtt az élet örök rendjét intéző erők iránti közös emberi bizalom és pietas vonzása, amely-

nek legmélyebb értelmű kifejeződését és gyűjtőmedencéjét az egyház kezdetektől napjainig gyűlő hagyományában vélte a költő megtestesülni. A harmadik tanulás szorosabban vett közéleti-politikai. Szinte nincs beszélgető partnere, akitől ne próbálna tájékozódni a dolgok állása és derengő reménye iránt, s akinek ki ne fejezné aggodalmát a humánus, a liberális európai s nemzeti hagyományok sorsát, jövőjét illetően. Végül nemcsak színezői, de nagyon gyakran hosszabban témái is a füzeteknek az egyes írók, az egész irodalmi élet s az egész kor irodalmi mozgásának problémái. S itt összefoglalóan nem azt kell megállapítani – bármennyire fontos is – hogy Babitsot ekkor, a szenvedés árnyékában az addiginál is sokkal inkább a *patientia* és *tolerantia* keresztény, humanista, liberális elve vezeti, s hogy ennek jegyében mindenkiről, aki etikai s művészi értéket képvisel, nagy megértéssel és melegséggel szól, hanem azt, hogy klasszicizmusának igazi értelme is e végső szembenézés jegyében teljesül ki: egy mozgalom-programos irány helyett fölszívn minden olyan értéket, amely az emberi magatartás legsegitőbb válfajának kialakítására, átadására, megőrzésére alkalmas. A hagyományos formák korszerű átalakítása ezért fontosabb számára, mint az eredetiség öncélú hajszolása.

A könyv olvasója, ha egy-két lapot néz csak át, kétséget táplálhat, nem lett volna-e jobb csak szemelvényesen, kivonatossan kiadni e füzeteket. Ha az egészet végigkísérte, látja, mint emeli egyik mozzanat a másikat, mint teljesíti ki Babits nagy-szerű magatartás- és jellemképét, élet- és művészetfelfogását a különböző szférákból vett mozaikok sora. S látja, mint kerül e kép középpontjába az európai kultúra hagyományait magába ötvöző keresztény válfajú, liberális tolerancia és *patientia*, humanitás és karitás, életszeretet és embertisztelet.

A könyvhöz Belia György készített gondos kísérő jegyzeteket, s alakított ki jól áttekinthető közlésrendet és tipográfiát. A jegyzeteket azonban alighanem kár volt a laptükör függőleges egyharmadát kitevő margóra helyezni. Nem csak a kötet lapszáma duzzadt föl általa fölsőlegesen; sokkal nehezebben is kezelhető, mint a hagyományos lapalji apparátus; azaz az ellenkező eredményhez vezetett, mint ami általa bizonyosan célozva volt.

Németh G. Béla